

פרישת סילמן ואירועי אל-אקצא: הגבלת האפשרויות הפוליטיות של הרשימות הערביות

אפריל 2022

נייר עמדה

היחידה למדיניות- מדה אל-כרמל

מדה אל-כרמל

הזירה הפוליטית עברה תנודות רבות בחודש האחרון. בראשית אפריל הודיעה ח"כ עידית סילמן (מפלגת ימינה), יו"ר הקואליציה, על פרישתה מן הקואליציה. עקב כך ירד מספר חברי הקואליציה מ-61 ל-60 חברים, והקואליציה איבדה את הרוב השברירי שלה בכנסת. כעבור שבוע פרצו עימותים קשים בין מתפללים פלסטינים לבין כוחות הביטחון במסגד אל-אקצא, בעקבות התגברות עליית יהודים דתיים, המזוהים עם הימין הדתי, לרחבת המסגד. דיכוי המתפללים הפלסטינים והפעלת אלימות רבה על ידי המשטרה הגבירו את אי-הוודאות בזירה הפוליטית ובקרב מרכיבי הקואליציה, בייחוד בקרב רע"ם. מציאות זו מאיימת אפוא על יציבות הקואליציה השברירית ממילא.

בנייר עמדה זה סוקר את האופציות הפוליטיות של שתי הרשימות הערביות בכנסת – הרשימה המשותפת ורע"ם – לאור ההתפתחויות הפוליטיות והביטחוניות האחרונות. אטען שהייתה לאירוועים הללו השפעות בכיוונים מנוגדים שיגבירו את השסע הפוליטי בחברה הערבית ובקרב המפלגות הערביות, וכי האפשרויות הפוליטיות של המפלגות הערביות הפכו מוגבלות יותר.

חזרה לחזית

פרישת סילמן לא הקנתה רוב לאופוזיציה בראשות נתניהו (54 ח"כים). גם אם יהיה פורש נוסף מהקואליציה, פיזור הכנסת לא מובטח, והדבר יהיה תלוי בעמדת הרשימה המשותפת (6 ח"כים). אין במציאות החדשה רוב להעברת אי-אימון בממשלה ולמינוי נתניהו לראשות הממשלה.

האפשרויות העומדות לפני הרשימה המשותפת

פרישת סילמן החזירה את הרשימה המשותפת – גם אם זמנית – למרכז ההתרחשויות הפוליטיות, והעניקה לה כוח להכריע בין האפשרויות, הקשות ככל שיהיו. הרשימה המשותפת אינה שותפה בקואליציה והיא אף מתנגדת לה. עם זאת היא גם אינה חלק מן האופוזיציה הרשמית בראשות נתניהו.

הרשימה המשותפת הביעה לא פעם את התנגדותה למדיניות הממשלה כלפי האוכלוסייה הערבית ובסוגיה הפלסטינית, והבהירה כי אין ב"הישגיה" של רע"ם תרומה של ממש בהיבטים אלה. במציאות זו עומדות בפני הרשימה המשותפת שתי אפשרויות: האחת, תמיכה בחוק לפיזור הכנסת ויציאה לבחירות מוקדמות אם יהיה עריק נוסף מן הקואליציה, ויצירת אפשרות לשובו של נתניהו לתפקיד ראש הממשלה, דבר הנוגד את הצהרותיה מאז בחירות 2019; האפשרות השנייה, הספקת רשת ביטחון לקואליציה ומניעת הפלתה, גם אם לתקופה קצרה. אפשרות זו מנוגדת לעמדת הרשימה המשותפת שהתנגדה להצטרפות רע"ם לקואליציה, ובכך אף עלולה לערער את תוקפה של התנגדות זו.

לנוכח העובדה שהרשימה המשותפת מעוניינת בכישלונה של רע"ם בקואליציה, אפשר לצפות שהיא תתמוך בבירור בהפלת הממשלה, גם אם הדבר כרוך בהקדמת הבחירות. עם זאת, עמדת הרשימה המשותפת מתגלית כמורכבת יותר, ונראה שעליה ליישב את העמדות השונות בתוך הרשימה, בנושא זה.

ח"כ סאמי אבו שחאדה (בל"ד) הבהיר בראיונות לתקשורת בעקבות התפטרות סילמן שעל הרשימה המשותפת לשאוף לפיזור הכנסת ולהקדמת הבחירות,¹ וכי "הרשימה המשותפת לא תספק רשת ביטחון לממשלה עוינת לאוכלוסייה הערבית, אשר מעמיקה את הכיבוש ואת עקירת הפלסטינים מן השטחים הכבושים".² גם חד"ש הביעה בימים הראשונים לפרישת סילמן עמדה דומה. ח"כ איימן עודה אמר שהרשימה המשותפת לא תספק רשת ביטחון גם אם הדבר כרוך בסבב בחירות נוסף.³ בריאיון לעיתון "אל-אתחאד" אמר: "יש כאלה המבקשים מן הרשימה המשותפת להצטרף לממשלה כדי למנוע את החלופה הקשה יותר, שהיא חזרת נתניהו. אך אנחנו לא יכולים לקבל מצב שבו עמנו והכוחות הדמוקרטיים יהיו שבויים בין שתי חלופות גרועות, הימין הקיצוני ההתנחלותי או הימין הפשיסטי". עודה שאל "אם ממשלה זו שבהנהגת שקד, אלקין, קרא ואורבך מוכנה לקבל את ערכיה של הרשימה המשותפת, או שהיא מוכנה ליישם חלק ממצע הרשימה המשותפת לשלום ולשוויון, או שמא תחת איום חזרת הימין הפשיסטי תנטוש הרשימה המשותפת את ערכיה ותתמוך בממשלה ימנית עוינת?! זו שטות פוליטית".⁴

מנגד, היה מי שקרא להמתין בסבלנות ולבחון את האפשרות לסחוט "הישגים" ספציפיים מממשלת בנט-לפיד, מאחר שהרשימה המשותפת חזרה להיות לשון המאזניים במציאות החדשה. לדברי העיתונאי מוחמד מגידלה, שקיבל מסרים מתנועת תע"ל (בראשות אחמד טיבי), "המשותפת לא יכולה להשתתף בקואליציה הנוכחית, משום שהיא אחת הממשלות הגרועות והגזעניות ביותר כלפי החברה הערבית, משום שהיא מעמיקה את הכיבוש ומשום שהיא מונעת את איחוד המשפחות הערביות ומאפשרת פלישות לרחבת מסגד אל-אקצא".⁵ אך רע"ם מעדיפה לדידו של העיתונאי ודיע עואודה, לבחון את האפשרויות לשיתוף פעולה נקודתי עם הממשלה במטרה לזכות בהישגים, ובכך לערער את טיעוני רע"ם שהישגים משיגים רק מתוך הקואליציה, אך בלי לספק רשת ביטחון קבועה לקואליציה ובלי למהר לפזר את הכנסת וללכת לבחירות".⁶

¹ מכאן. (2022, 12 באפריל). סמי אבו שחאדה : המשותפת תצביע בעד פיזור הכנסת לאחר הפגרה. [מכאן](#). [בערבית]

² אבו שחאדה, סאמי. (2022, 10 מרץ) (@Abou Shahadeh). [על המשבר הפוקד את ממשלתו בנט והעמדה שלנו שמסרבת להיות כלים ורשת ביטחון לממשלה \(וידאו\)](#). [פייסבוק](#). [בערבית]

³ חורי, גיקי; האזור טוב, מיכאל; ושפיגל, נועה. (2022, 6 באפריל). יו"ר הרשימה המשותפת: לא נעזור לבנט להציל את ממשלתו, נראה שהולכים לבחירות. [הארץ](#).

⁴ מסארווה, חסן. (2022, 8 באפריל). ח"כים מהחזית בראיון ל"אל-אתחאד" על משבר הממשלה, גורלה ואסטרטגיית הרשימה המשותפת. [אל-אתחאד](#). [בערבית]

⁵ מג'אדלה, מוחמד (מארח). (2022, 14 באפריל). [ראיון עם חבר הפרלמנט אחמד טיבי ב"רדיו אל-נאס" \(אודיו\)](#). [רדיו אל-נאס](#). [בערבית]

⁶ עואודה, ודיע. (2022, 7 באפריל). לא יפילו, לא יצילו. הדילמה של המשותפת. [שיחה מקומית](#).

האופציה שהרשימה המשותפת אכן תשמש לשון מאזניים ותספק רשת ביטחון לקואליציה, אפילו באופן תיאורטי, החזיקה מעמד עד פרוץ העימותים בירושלים והפריצות למסגד אל-אקצא. לנוכח אלימות המשטרה והעימותים שנראה שהברירה היחידה שנשארה בפני הרשימה משותפת היא לתמוך בפיזור הכנסת, אם יהיה עריק נוסף מן הקואליציה. במובן זה, האירועים בירושלים טרפדו כל ניסיון לתמרון פוליטי של הרשימה המשותפת והכריעו את אפשרויותיה.

רע"ם מנסה לצמצם נזקים

הכרעת רע"ם לאחר פרישת סילמן הייתה ברורה, היא ממשיכה להיות חלק מהקואליציה ואף פועלת לייצב אותה ולהציל אותה מהתפוררות. בריאיון לתוכנית "פגוש את העיתונות" בערוץ 12 אמר מנצור עבאס: "אני לא מתחרט על הצטרפתי לקואליציה. אנחנו משוכנעים שתהליך זה והגישה שלנו נכונים. זו שותפות טובה שבאמצעותה אנו מממשים את האזרחות שלנו [...] המטרה אינה להפיל את הממשלה. המטרה היא לשמר את ההישגים לטובת החברה הערבית".⁷ עבאס הבהיר כי לא יתמוך בשלב זה בממשלה בראשות נתניהו, וכי הוא מבקש שהממשלה תסיים את כהונתה במלואה.⁸

האירועים בירושלים שינו את המציאות הפוליטית, והמחיר הציבורי להמשך השתתפות רע"ם בקואליציה הפך יקר יותר. הקריאות ליציאה מהקואליציה גברו, ולראשונה נשמעו גם מתוך הנהגת התנועה האסלאמית.

כדי לצמצם את המבוכה וכדי להכיל את הביקורת הציבורית, ביום שישי, 15 באפריל 2022, פרסמה רע"ם הודעת גינוי ל"אירועים במסגד אל-אקצא, שהגיעו לשיא בפריצת המשטרה למסגד. רע"ם חוזרת ומדגישה שנציגיה בכנסת פועלים מזה שבועות למנוע כניסת יהודים לרחבת אל-אקצא ופריצות כוחות הביטחון... מסגד אל-אקצא הוא זכות טהורה של מוסלמים, והפריצות החוזרות ונשנות פוגעות בזכות צרופה זו ומעוררות תגובות נזעמות".⁹

הצהרה זו לא הרתיעה את ח"כ מאזן גנאים (רע"ם) לשלוח מכתב איום לראש הממשלה בנט, ובו אמר: "אם לא ייפסקו פריצות כוחות הביטחון באל-חראם אל-שריף, אני אפרוש מהקואליציה".¹⁰

לאחר הודעת גנאים והביקורת הגוברת על התנהלות רע"ם נאלצה התנועה האסלאמית לפרסם הודעה המבהירה את עמדתה לגבי האירועים בירושלים. התנועה האסלאמית גינתה את התנהגות כוחות הביטחון, אך בלי להבהיר כיצד תפעל רע"ם לאור האירועים. לפי ההודעה

⁷ מעריב אונליין. (2022, 9 באפריל). לאחר הטלטלה הפוליטית: עבאס נשאל אם יחבור לנתניהו וסיפק תשובה חד משמעית. [מעריב](#)

[אונליין](#)

⁸ שם.

⁹ אל-סונארא. (2022, 15 באפריל). הרשימה המאוחדת: אנו דוחים ומגנים כל פלישה למסגד אל-אקצא, ונעשה כמיטב יכולתנו למנוע

חילול קדושתו. [אל-סונארא](#). [בערבית]

¹⁰ כל-אלערב. (2022, 15 באפריל). מאזן גנאים מאיים לפרוש מהקואליציה ושולח מסר לבנט: עצור את פעילות הכוחות באל-

אקצא, או שאתפטר. [כל-אלערב](#). [בערבית]

"התנועה האסלאמית הנחתה את רע"ם להפעיל לחץ על הממשלה ועל המשטרה כדי להפסיק לאלתר את התוקפנות ואת הפריצות לאל-אקצא וכדי לשחרר את העצורים".¹¹

המשך הפריצות למסגד אל-אקצא ואלימות המשטרה כלפי המתפללים הגבירו את התגובות הקשות, אך הפעם הן באו גם משורות הפלג הדרומי של התנועה האסלאמית. ב-17 באפריל 2022, קרא שיח מוחמד סלאמה חסן, שנחשב סמכות דתית ברע"ם, לחברי רע"ם לפרוש מן הקואליציה, עקב אירועי אל-אקצא בלי לחשוש מאלטרנטיבה".¹² באותו יום קיימה מועצת השורא של התנועה האסלאמית הדרומית ישיבת חירום לדיון בהתפתחויות הפוליטיות, ובמצב המביך שבו נמצאת רע"ם. מועצת השורא החליטה להשעות את חברות רע"ם מהקואליציה וגם מהכנסת, וקראה לכל המפלגות הערביות לנקוט צעד דומה, עד שיושג פתרון בעניין הפריצות למסגד אל-אקצא.¹³ לאחר מכן הודיעה רע"ם על החלטתה "להשעיית" השתתפותה בקואליציה הממשלתית ובכנסת.¹⁴ עם זאת ב-18 באפריל 2022 כתב אברהם עבדאללה סרסור, ראש התנועה האסלאמית וראש רע"ם לשעבר, בעמוד הפייסבוק שלו: "מה שנדרש עכשיו הוא יציאה מהקואליציה הממשלתית, לא הקפאה או איום בהתפטרות קולקטיבית מהכנסת... התנועה האסלאמית לא יכולה לתמרן בעניין זה".¹⁵

ברור שרע"ם והתנועה האסלאמית נמצאות במצב מביך מאוד בעקבות האירועים בירושלים ובעקבות המשך הממשלה ביישום מדיניות גזענית כלפי החברה הערבית, בלי שכניסת רע"ם לקואליציה תשנה לעומק את המדיניות. מחד גיסא, פרישת רע"ם מהקואליציה בתקופה זו פירושה הכרזת כישלון "הגישה החדשה" ו"גישה ההשפעה" שרע"ם מקדמת מאז הבחירות האחרונות ופירוק הרשימה המשותפת, בלי להשיג הישגים של ממש שניתן להציג לבוחר הערבי אם תוקדם הבחירות. מאידך גיסא, המשך ההשתתפות בקואליציה לאור מדיניות הממשלה הנוכחית עשוי להביא להפסדים נוספים, ביחוד מאחר שהממשלה איבדה את הרוב הפרלמנטרי שלה, ועלולה ליפול בתוך זמן קצר מסיבות אידיאולוגיות המגיעות ממפלגות הימין - בעיקר מצד מפלגת "ימינה" של ראש הממשלה.

¹¹ אל-סונארא. (2022, 15 באפריל). התנועה האסלאמית: הפלישות למסגד אל-אקצא המבורך ותקיפת מתפללים בברבריות היא פשע מתועב. [אל-סונארא](#). [בערבית]

¹² שיחי' דר. מוחמד סלאמה חסן - אבו עלי (@AbuAliMuhammedSalamehHasan). (2022, 17 באפריל). [פנייה דחופה לרשימה הערבית המאוחדת, השותפה בקואליציה הנוכחית בראשות "בנט" \(וידאו\)](#). [פייסבוק](#). [בערבית]

¹³ ערב 48. (2022, 17 באפריל). רע"ם מחליטה להשעות את חברותה בקואליציה ובכנסת... בתיאום עם בנט ולפיד. [ערב 48](#). [בערבית]

¹⁴ שם.

¹⁵ אל-אתחאד, (2022, 18 באפריל). איברהים סרסור: מה שנדרש הוא פרישה מיידית מהממשלה ללא תמרונים ואיומים. [אל-אתחאד](#). [בערבית]

סיכום

השינויים הפוליטיים בחודש האחרון הגבירו את הוויכוח הפוליטי בקרב החברה הערבית וחיזקו את התחרות בין הרשימה המשותפת לבין רע"ם. המציאות הפוליטית מעמיקה את השסע הפוליטי שהתפתח במערכת הפוליטית הערבית מאז הבחירות האחרונות לכנסת במרץ 2021, בסוגיית ההשתתפות בקואליציה הממשלתית.

מאז הקמת ממשלת בנט-לפיד, האמינה רע"ם שביכולתה לתרום ליישוב הסוגיות האזרחיות, אגב הזנחת הממד הלאומי קולקטיבי וסוגיית הכיבוש, וקבלת אופייה של ישראל כמדינה יהודית, כלומר מתוך כניעה לתנאי הימין הקיצוני. מנגד, הרשימה המשותפת זנחה – גם אם זמנית – את שיח ההשפעה, ופנתה לשכנע את החברה הערבית שביכולתה להשיג יותר בלי לוותר על הדרישה לשוויון ולסיום הכיבוש אך גם בלי לערער על מהות המשטר.

פרישת סילמן זירזה את הצורך של הרשימות הערביות להגיע להכרעה. על הרשימה המשותפת להחליט כיצד תפעל במקרה שהאופוזיציה תצליח לשכנע עריק נוסף מן הקואליציה ואם אכן יהיה רוב תיאורטי לחוק פיזור הכנסת, האם היא תתמוך בהצעת החוק או תספק רשת ביטחון לממשלה. האירועים בירושלים הבהירו שאין ביכולתה של הרשימה המשותפת לתמרן מול ממשלת בנט-לפיד, וכי האפשרות היחידה העומדת בפניה במקרה שיהיה פורש נוסף מהקואליציה היא לתמוך בחוק לפיזור הכנסת.

רע"ם מצידה מנסה עדיין לתמרן כדי להתגבר על המשבר הנוכחי אגב נזק מזערי ככל האפשר, מאיימת ומקפיאה את השתתפותה בקואליציה בלי שתתכוון לפרוש כעת. שברירותה של הקואליציה והאפשרות לפירוקה על ידי חברי מפלגת השלטון עשויות להביא בסופו של דבר לפרישתה של רע"ם מהקואליציה בכל משבר עתידי, כדי לצמצם את הנזקים הפוליטיים והאלקטורליים שלה וכדי לבסס את מעמדה הפוליטי.

נותרו עוד כמה שאלות ללא מענה לאור ההתרחשויות הפוליטיות בחודש האחרון. כך למשל האם בעקבות הקשיים בהפצת "שיח ההשפעה" ובעקבות הישגיה הרעועים של רע"ם, היא תשוב לשורות האופוזיציה, או שתחבור לכל ממשלה חדשה, ללא קשר למחיר הפוליטי הכרוך בכך? האם ההצעה לפרוש מהכנסת אכן עומדת על סדר יומן של המפלגות הערביות? סוגיות אלה לא נידונו במאמר זה, ויש לדון בהן ברצינות הראויה בעתיד הקרוב.